

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NKAMBELO WA MASUNGULO WA LE XIKARHI KA LEMBE XITSONGA RIRIMI RO SUNGULA

Vuyimelo na nkongomelo

1. Hi Musumbhunuku wa siku ra 23 Nyenankulu, Puresidente u vulavurile na tiko leswaku mgingiriko hinkwayo etikweni yi yimisiwa ku fikela siku ra 16 Dzivamisoko. Masiku ma tlhele ma engeteriwa hikokwalaho ka leswi xitsongwatsongwana a xi ya xi ti nyika matimba hi ku hlasela vanhu laha tikweni.
2. Swikolo swi pfariwile ku sukela hi siku ra 18 Nyenankulu ku fika nhweti ya Khotavuxika laha tigiredi tin`wana ti nga pfula swikolo. Leswi swi endlile leswaku ku tekiwa magoza ya ku pfuna vadyondzisi, vadyondzi na vatswari hi mayelana na kharikhulamu.
3. Minongoti ya sweswi ku nga na ntungu wa COVID 19 swi endlile leswaku ku va na xiyimo xo hlawuleka lexi tisaka swiphigo leswi lavaka leswaku ku va na ku tiyisela, vutshila na maendleo yo hlawuleka ya xiyimo lexi kombaka vutlhbarhi lebyikulu.
4. Vutomi byo hanya na COVID 19 byi lava maendleo lamantshwa ku endlala leswaku ku dyondzisa swi ya emahlweni laha nkarhi wo hlangana na vadyondzi na ku siya mpfhuka exikarhi ka vanhu swi lavaka maendleo mantshwa.
5. Tani hi vadyondzisi lava tokoteke hi fanele ku tirhisana hi va na vutihlamuleri ku endlala leswaku ku va na ku dyondza loku hetisekeke na makambelelo lama lulameke ku endlala leswaku hi hunguta ntshikelelo lowu nga vangiwa hi ntungu lowu.
6. Eka dyondzo ya ririm ro engetela ku kunguhatiwile leswaku vadyondzi va ka giredi 3 va tsala xikambelo xo koma xa makambelelo ya masungulo loko va vuyela exikolweni leswaku hi kota ku vona levhele ya vona ya vutivi mayelana na vuswikoti lebyi languteriweke eka KHARIKHULAMU YA XIPHOKAMA.
7. Swiletelo swa makambelelo ya masungulo ya le xikarhi ka lembe swi endliwile ku letela vadyondzisi kukota ku hetisa xikambelo xa le xikarhi ka lembe eka vadyondzi va ka giredi 3 ku kota ku vona levhele ya vona ya vutswikoti bya dyondzo ya Ririmi ro Engetela.

Swiletelo swa nkambelo wa masungulo wa le xikarhi ka lembe:

1. Xikambelo xi fanele ku endlwa hi xihatla swinene ku endlala leswaku tidyondzo ta siku ti nga kavanyeteki.
2. Xikambelo xi fanele ku endlwa hi masiku mambirhi ntsena. Ku nga hundzi masiku mambirhi xi nga si hela.
3. Xikongomelo xa xikambelo i ku pfuna vadyondzisi ku tirhisa maendleo ya makambelelo yo sungula kukota ku vona vutivi bya vadyondzi eka dyondzo ya Ririmi ro Engetela leswaku swi kota ku pfuna ku tiva madyondziselo ya vona. i.e. leswi swi vula leswaku tidyondzo ti fanele ku ya emahlweni hi nkarhi lowu naswona vadyondzisi va fanele va tirhisa ku xiyaxiya leswaku va kota ku tiva levhele leyi vadyondzi va nga eka yona.
4. Vadyondzisi va fanele ku xopaxopa mahungu lama va ma kumeke eka xikambelo xa masungulo xa lexikarhi ka lembe ku endlala leswaku va kuma mahungu ya nkoka lama ya nga ta kota ku va lemukisa madyondziselo ya vona. i.e. Vadyondzi va nga aviwa ku ya hi mintlawa ya vuswikoti bya vona loko swi fanerile.
5. Ku yingisela na ku vulavula swi fanele ku endlwa eka swi katsakanyiwa eka tidyondzo hinkwato. A swi fanelenag leswaku swi ti yimela swi ri swoxe.
6. Mgingiriko ya ntivontsalo yi nga kamberiwa hi nkarhi wa ntivontsalo wa masiku hinkwawo.
7. Vadyondzisi va nga tieleketelela ku engetela nkarhi wa xikambelwana xa masungulo ku ya hi minongoti ya xikolo xa vona. U nga hlawula ntsena vundzeni bya kotara ya 1 ku pfuxeta kumbe kotara ya 2 kumbe u katsa tikotara ti ri timbirhi.
8. Mudyondzisi a nga hlawula xiphemu xin`we kumbe swimbirhi eka swikombiso swa mgingiriko ku va pfuna eka maendleo kumbe va nga tirhisa mgingiriko ya vona vini ku hetisisa xikongomelo ya xikambelwana. Mgingiriko ya le ka tibuku to tirhela ta DBE yi nga tirhisiwa tanihi leswi yi nga kahle swinene na yona.
9. Tibuku to hlaya na tibuku to tirhela ta DBE ti nga tirhisiwa tani hi swipfuneto eka maendleo lama.

Nkambelo wa masungulo wu na leswi landzelaka:

1. Nongonoko wa minongoti ya ka giredi R-3 ya kotara 1-2.
2. Nongonoko wo kambela wa mudyondzisi wa ka giredi R-3.
3. Swikombisa swa mgingiriko ya vadyondzi eka giredi R-3.

Minongoti: kotara 1 xitsonga ririm i ra le kaya				
	Giredi R	Giredi 1	Giredi 2	Giredi 3
Ku yingisela na ku vulavula	<ul style="list-style-type: none"> U yingisela swinene swivutiso na swileriso a tlhela a nyika tinhlamulo leti faneleke. 	<ul style="list-style-type: none"> U vulavula hi mintokoto ya yena u rungula mahungu ,a hlamusela maxelo na swin'wana swiendleko. 	<ul style="list-style-type: none"> U vulavula hi mintokoto ya yena n'wini: xikombiso u vulavula hi mahungu ya yena. 	<ul style="list-style-type: none"> U vulavula hi mintokoto ya yena nwini Xikombiso,u rungula hi maxelo a kombisa hi matitwelo ya yena.
	<ul style="list-style-type: none"> U rungula switori na ku rungula switori leswi nga runguriwa hi vadyondzi van'wana hi marito ya yena. 	<ul style="list-style-type: none"> U twisia na ku tirhisa ririm i leri faneleke. 	<ul style="list-style-type: none"> U rungula xitori Lexi nga ni masungulo, xikarhi na mahetelelo. 	<ul style="list-style-type: none"> U yingisela swileriso swo ya swi bohana (sea kalomu ka 4) a tlhela a angula hi laha swi faneleke hakona.
	<ul style="list-style-type: none"> U ololoxa na ku hetisa swiphazamiso swa marito yo ringana ntlhanu. 	<ul style="list-style-type: none"> U yingisela xitori a ri karhi a kombisa ku swi tsakela a tlhela a dirowa swifaniso ku komba ku swi twisia. 	<ul style="list-style-type: none"> U yingisela swileriso leswi nga na swiphemu swimbirhi a hlamula hi ndlela leyi faneleke. 	<ul style="list-style-type: none"> U tirhisa ririm i leri faneleke eka minkanerisano etililasini.
	<ul style="list-style-type: none"> U yelanisa swilo leswi fambaka swin'we na ku fananisa na leswi hambaneke na swona. 		<ul style="list-style-type: none"> U yingisela xitori hi ku komba ku swi tsakela a tlhela a hlamula swivutiso mayelana na xitori. 	<ul style="list-style-type: none"> U yingisela xitori ku Kuma miehleketo ya nkoka na vuxokoxoko kutani a hlamula swivutiso swa xiyimo xa le henhla, xik. (Xana u ehleketa onge Vito leri ra xitori i rinene? Hikwalaho ka yini?)“

Minongoti: kotara 1 xitsonga ririm i ra le kaya				
	Giredi R	Giredi 1	Giredi 2	Giredi 3
Ntivo mimpfumawulo	<ul style="list-style-type: none"> U sungula ku lemuka leswaku marito ya endliwa hi mimpfumawulo tanihi maletere yo rhanga ya mavito ya vona. 	<ul style="list-style-type: none"> U lemuka vuxaka laha maletere na mimpfumawulo wa maletere lowu fambaka wu ri woxe. 	<ul style="list-style-type: none"> U lemuka vuxaka exikarhi ka maletere na mimpfumawulo wa letere eka maletere hinkwaho lawa ya fambaka ya ri woxe. <p>U pfuxeta mindyangu ya marito lama nga na mimpfumawulo ya switwari swo koma(Xik:teka,xeka,ve ka,sweka, hleka)</p>	<ul style="list-style-type: none"> U lemuka hi laha switatisi swi nga yimaka eritweni.xk.tl-ula,tlula tl-anga aka tlanga eku sunguleni ka rito na le ku makumu ri,
	<ul style="list-style-type: none"> U vona mimpfumawulo leyi nga lo va swiwelo eku landzelelaneni la (xik:b,b,k,d,d,t) 	<ul style="list-style-type: none"> U sungula ku hlanganisa leswaku a vumba rito. Xikombiso (rhu-ma;rhu-nga),a kombisa ku yelanisa . 	<ul style="list-style-type: none"> U aka marito lawa ya nga na marito ma 3 na ya 4 kambe ya tirhisaka xitwari xin'we lexii dyondziweke eka kotara. 	<ul style="list-style-type: none"> U aka marito lawa ya nga na switatisi swa 3,4 na 5 hi xitatisi na switwari leswi dyondziweke eka kotara ya 1.
KU HLAYA	<ul style="list-style-type: none"> U tiendlela xitori xa yena n'wini hi ku hlaya swifaniso. 	<ul style="list-style-type: none"> U tsundzuka marito yo voniwa:u tlhela a hlela marito lama a ya tsundzukaka (30-40) U hlela marito yo voniwa u tirhisa swifaniso ku hlamusela leswi a swi 	<ul style="list-style-type: none"> U tsundzuka marito yo voniwa:u tlhela a hlela marito lawa a ya tsundzukaka (50 – 60) U hlela ndzimana leyi kongomisiweke eka ndzimana leyi hlaiweke 	<ul style="list-style-type: none"> U tsundzuka marito yo voniwa:U tlhela a hlela marito yo voniwa laws a ya tsundzukaka (70 – 80) U hlela ndzimana leyi kongomisiweke eka ndzimana leyi hlaiweke.

Minongoti: kotara 1 xitsonga ririm i ra le kaya				
	Giredi R	Giredi 1	Giredi 2	Giredi 3
		ehleketa eka xitori.		
Ku TSALAWRITING	<ul style="list-style-type: none"> U dirowa swifaniso a tlhela a endla hungunkulu ra swona na swinsin'wana swo lava ncino. 	<ul style="list-style-type: none"> U hlamula swivutiso swo pfuleka na swo pfaleka Xik: Xana u vona u nga ku ku ta humeleta yini? Hikwalaho ka yini?. 	<ul style="list-style-type: none"> U hlamula swivutiso swo pfuleka na swo pfaleka a tlhela a nyika na xivangelo. 	<ul style="list-style-type: none"> Va kombata (loko xitori va xi tsakela kumbe va nga xi tsakeli U hlamula swivutiso swa xiyimo xa le henhla a nga si hlaya, loko a ri eku hlayeni na loko a hetile ku hlaya xitshuriwa xo hlaya swin'we"u ehleketa leswaku ku ta humeleta yini?
	<ul style="list-style-type: none"> U dirowa kumbe a penda xifaniso Lexi hlamuselaka hungu ro karhi. 	<ul style="list-style-type: none"> U tsala nkopunulo wa marito lawa ya nga riki ehansi ka 3 – 4 hi mimpfumawulo ya marito lawa a ya dyondzeke. 	<ul style="list-style-type: none"> U tsala swivulwa leswi nga riki ehansi nharhu sway ri mahungu ya wena n'wini kumbe leswi ku humeluleke hlamusela mahungu u tirhisa marito yo voniwa na la wo toloveleka na ku tirhisa mahikahatelo lamanene(hiko,hef emulo,mimfungho ya swivutiso na xihlamalo) 	<ul style="list-style-type: none"> U tsala ndzimana leyi nga riki ehansi ka (swivulwa swa nhungu) ku hangalasa mahungu ya yena n'wini kumbe leswi n'wi humeleteke, mintlangu yo fana na, nkhuvo wo tlanga wa ndyangu.
	<ul style="list-style-type: none"> U kota ku vumba marito hi ku ya tsala hi ku tirhisa miri wa yena ku tsala letere 'I' 	<ul style="list-style-type: none"> U kopa vito ra yena ku kombisa ku tsala. 		<ul style="list-style-type: none"> U tsala marito ku vumba swivulwa hi ku tirhisa, maletere lamakulu hiko, hefemulo,xivutiso na rihlamali.

Minongoti: kotara 1 xitsonga ririm i ra le kaya				
	Giredi R	Giredi 1	Giredi 2	Giredi 3
		<ul style="list-style-type: none"> • U kopunula xivulwa xin'we ku suka exitsalelweni/ chati handle ko endla swihoxo. • U ringeta ku tsala xivulwa xin'we hi ndlela leyinene, u tirhisa letere lerikulu na hiko. 		
NTVONTSALO	<ul style="list-style-type: none"> • U tirhisa swo tsala swo hambanahamb ana ku fana na tiburachi to penda, tikhirayoni ta mhula. 	<ul style="list-style-type: none"> • U vumba maletere lamantsongo hi mfanelo ku ya hi vukulu na ndhawu ya ku ringana nkombo. 	<ul style="list-style-type: none"> • U vumba maletere ya 26 lamantsongo na lamakulu hi mfanelo: ku ya hi tlhelo, mavumbelo na maveketelelo ya maletere exikarhi ka mintila ya buku, lamantsongo na lamakulu hi mfanelo ku ya hi vukulu na ndhawu, hi leswaku u sungula no humelela eka ndhawu leyi faneleke. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u vumba maletere hinkwawo lamantsongo na lamakulu hi matsalelo yo hlanganisela marito kumbe yo koka naswona u sungula ku hlanganisela maletere yo hambanahamban a no vumba marito eka matsalelo yo hlanganisela marito kumbe yo koka lama hlawuriweke.
		<ul style="list-style-type: none"> • U tsala marito hi ku tirhisa mimpfumawu lo ya marito lawa a ma dyondzeke. 	<ul style="list-style-type: none"> • U kopa swivulwa swimbirhi kumbe ku tlula swi basa no hlayeka. 	<ul style="list-style-type: none"> • U tsala swi basa no hlayeka hi ndlela ya vutitshembi yo hlanganisela marito kumbe yo koka.

Minongoti: kotara 1 xitsonga ririm i ra le kaya				
	Giredi R	Giredi 1	Giredi 2	Giredi 3

MINONGOTI KOTARA 2 XITSONGA RIRIMI RA LEKAYA				
	GIREDI R	GIREDI 1	GIREDI 2	GIREDI 3
LISTENING AND SPEAKING	<ul style="list-style-type: none"> Mudyondzi u yingisela handle ko kavanyetiwa a ri karhi a teka xiave eku burisaneni ka vona. 	<ul style="list-style-type: none"> U vulavula hi mintokoto ya yena xikombiso: a rungula hi nandzelelano lowu lulameke. 	<ul style="list-style-type: none"> U vulavula hi mintokoto ya yena n'wini .Xikombiso; ku vulavula hi mahungu lama n'wi khumbhaka. 	<ul style="list-style-type: none"> U vulavula hi mintokoto ya yena n'wini xik: ku vulavula hi mahungu lama kombisaka matitwele na mavonelo ya yena.
	<ul style="list-style-type: none"> U rungula switori na ku rungula switori leswi nga rungula hi van'wana. 	<ul style="list-style-type: none"> U yingisela switori no komba mongo wa swona. 	<ul style="list-style-type: none"> U hlamula swivutiso swo pfuleka na swo pfaleka a nyika xivangelo xa nhlamulo ya yena. 	<ul style="list-style-type: none"> U xopaxopa, a pimanisa no hambanisa timhaka to fana na mintolovel o ya maxelo.
	<ul style="list-style-type: none"> U ololoxa na ku hetisa swiphazamiso swa marito ya swiphemu swa ntlanu kumbe ku tlula. 	<ul style="list-style-type: none"> U yingisela swileriso (ntlawa wa siku na siku) a hlamula swivutiso hi ndlela leyi faneleke. 	<ul style="list-style-type: none"> U teka xiave eka minkanetisano ya tlilasi, a vutisa no hlamula swivutiso. 	<ul style="list-style-type: none"> U yingisela swileriso swo ya swi bohana (kwalomu ka 5) a tlhela a angula hilaha swi faneleke.
	<ul style="list-style-type: none"> U kota ku komba ku hlamusela ka ku fana na ku hambana. 		<ul style="list-style-type: none"> U kombisa matitwelo ya yena ehenhla ka xitori kumbe xitlhokovetselo 	

MINONGOTI KOTARA 2 XITSONGA RIRIMI RA LEKAYA

	GIREDI R	GIREDI 1	GIREDI 2	GIREDI 3
MIMPFUMAWULO	<ul style="list-style-type: none"> U lemuka swin'wana swa switatisi na switwari swo twiwa no voniwa ngopfungopfu eku sunguleni ka rito. 	<ul style="list-style-type: none"> U lemuka vuxaka bya maletere na mimpfumawulo yo yima hi wun'wewun'we . U ntlawahata marito yo fana lawa ya welaka ehansi ka ndyangu wun'we wa mimpfumawulo (xik: nomo, voko nhloko. 	<ul style="list-style-type: none"> U lemuka nkatsakanyo wa switatisi swi nharhu e ku sunguleni ka marito. Swikombiso: ngh-ala; ntl-awa; nhl-onge; na tlh-ava. U lemuka nkatsakanyo wa switatisi swi nharhu exikarhi ka marito. Swikombiso:imha-ndz- i;mu-hlw-a,e-mpf-ulen ,mu-tlh-omi. U lemuka kwalomu ka marito mantshwa lama nga na switwari swimbirhi. Swikombiso: ue; tanahi le ka muendzi;uo tanahi le ka muonhi ;oi tanahi le ka tiolola. 	<ul style="list-style-type: none"> U lemukisiwa hi mimpfumawulo leyi nga yimeriwaka hi maletere yo hambana hi mapeletelo,(Xik:"ch ela" na "phela","fika" na tika , "hlula" na "tlula") U lemuka leswaku mapeletelo ya swi kota ku cinca leswi rito ri vulaka swona.(xik :"rheka",na "rheta",teka " na "xeka","hleka na "hlela")

MINONGOTI KOTARA 2 XITSONGA RIRIMI RA LEKAYA

	GIREDI R	GIREDI 1	GIREDI 2	GIREDI 3
	<ul style="list-style-type: none"> U yingisela ku twa rito leri nga tanih na man"wani eka ndzandzelela no wa marito lama sungulaka hi mimpfumawul o yo fana. 	<ul style="list-style-type: none"> U sungula ku aka marito yo koma hi ku tirhisa mimpfumawul o o leyi a nga yi dyondza. Xik: m-a - t- i, tanih mati (Vadyondzi va nwa mati). U sungula ku hlangajisa leswaku a vumba rito. Xik: [rhu -ma; rhu – nga] a kombisa ku yelanisa. 	<ul style="list-style-type: none"> U tirhisa nkatsakanyo wa switatisi ku vumba marito yo va na maletere ma 3, 4 na 5 lama dyondziweke eka kotara leyi nga hundza. Xik: mpfundla, mambvele, mbhinyi vumba marito ya switatisi swi 3, 4 na 5. 	<ul style="list-style-type: none"> U vumba marito ya switatisi swi 3, 4 na 5. U lemukisiwa hi mimpfumawulo leyi nga yimeriwakahhi maletere yo hambana hi mapeletelo. (xik;"chela, na phela; fika na tika; hlula na tlula).
Ku hlaya READING	<ul style="list-style-type: none"> U kota ku lulamisa swifaniso hi ndlela leyi swi nga ta endla xitori kutani a"hlaya". 	<ul style="list-style-type: none"> U lemuka marito yo: voniwa kutani a hlela marito yo voniwa lama a ya tsundzukaka ya (50 – 60). U hlaya mimpfumawulo leyi a yi dyondzeke emaritweni, eswivulweni na le ka switshuriwa swin'wana. U tirhisa vuthala na swifaniso swo huma eka xitshuriwa hi ndlela yo twisiseka. 	<ul style="list-style-type: none"> U lemuka marito yo voniwa :kutani a hlela marito yo voniwa lawa a ya tsundzukaka ya (80-90). U hlela xitshuriwa (60-70) eka xitshuriwa lexi a xi hlayeke. 	<ul style="list-style-type: none"> U lemuka marito yo voniwa: kutani a hlela marito yo voniwa lawa a ya tsundzukaka ya (80-90). U hlela xitshuriwa xa marito ya (80-90).

MINONGOTI KOTARA 2 XITSONGA RIRIMI RA LEKAYA

	GIREDI R	GIREDI 1	GIREDI 2	GIREDI 3
	<ul style="list-style-type: none"> U burisana na ku hlamusela swimunhuhat wa swa xitori. 	<ul style="list-style-type: none"> U hlamula swivutiso swo pfaleka na swo pfuleka eka xitori: xik: ku ta humelela yini loko...,hikwala ho ka yini...?u ehleketa leswaku u nga endla yini..? 	<ul style="list-style-type: none"> U hlamula swivutiso swo pfaleka no pfuleka eka xitori u tlhela a nyika xivangelo xa nhlamulo ya yena. 	<ul style="list-style-type: none"> U tirhisa marito yo voniwa, mimpfumawulo minongoti,na swivumbeko swa marito hi vutwisisi byo ta humesa nhlamuselo yo twala. U hlamula swivutiso swo lava miehleketo ya le henhla loko a nga se hlaya,na loko a ri ku hlayeni ,endzhaku ka loko a hetile xitshuriwa xo hlaya swin'we.xik.,”u ehleketa leswaku ku ta humelela yini. “.? hikwalaho ka yini ..?
KU TSALA	<ul style="list-style-type: none"> U dirowa swifaniso ku hlamusela hungu ku fana na mhaka leyi a yi tivaka. 	<ul style="list-style-type: none"> U hlengeleta nonganoko wa marito hi ku ya hi xileriso lexi a nyikiweke hi mudyondzisi tanahi ya swakudya, switirhisiwa emakaya na swin'wana. 	<ul style="list-style-type: none"> U tsala xitori xa yena n'wini xo ringana ndzimana yin'we (ya swivulwa leswi nga hundziki eka ntlhanuja tirhisa rimba ra matsalelo. 	<ul style="list-style-type: none"> U tsala tindzimana timbirhi (khume kumbe swivulwa swo tala)hi mahungu ya yena n'wini hi leswi swi humeleleke exikolweni kumbe lomu a tshamaka kona.
	<ul style="list-style-type: none"> U sungula ku vumba maletere hi ku tirhisa ku penda hi tintiho ta vona swin'we na swo penda hi swona tanahi 	<ul style="list-style-type: none"> U tsala marito hi ku tirhisa mimpfumawulo leyi a yi dyondzeke eka ntivomimpfum awulo. 	<ul style="list-style-type: none"> U tirhisa nkarhi wa sweswi na lowu nga hundza hi mfanelo. 	<ul style="list-style-type: none"> U tirhisa minkarhi ya riendli leyi yi tako yi bohana (xik: nkarhi wa sweswi, nkarhi lowu nga hundza.

MINONGOTI KOTARA 2 XITSONGA RIRIMI RA LEKAYA

	GIREDI R	GIREDI 1	GIREDI 2	GIREDI 3
	burachi na tikhirayoni.			
		<ul style="list-style-type: none"> U tsala xivulwa xin'we xo huma eka mahungu ya vona vini kumbe ku tsala va ri hi ntlawa. 		<ul style="list-style-type: none"> U tirhisa mahikahatelo hi mfanelo, hiko, mfungho wa swivutiso, mfungho wa xihlamalo, na swirhatana.
NTWONTSALO	<ul style="list-style-type: none"> U tirhisa switirhisiwa swo tsala swo hambanaham bana : tibulachi to penda,tikhiray oni ta mhula,na sw,na sw. 	<ul style="list-style-type: none"> U vumba maletere lamantsongo lama nga riki ehansi ka 20 hi ndlela leyi lulameke ku ya hi vukulu na ndhawu. 	<ul style="list-style-type: none"> U tsala maletere lamakulu na lamantsongo hinkwawo a nga kokakoki no tsala hi vutitshembi na hi nkhaqato. 	<ul style="list-style-type: none"> U tirhisa mavumbelo lama amukulekaka ya marito eku tsaleni.
	<ul style="list-style-type: none"> U kota ku komba swo tsala hi swona tanahi tikhirayoni hi ndlela leyinene. 	<ul style="list-style-type: none"> U tsala marito a siya ndhawu leyi faneleke exikarhi ka marito. 	<ul style="list-style-type: none"> U kopunula no tsala ndzimana yin'we ya mintila ya le xikarhi ka 3-4 yo huma eka xitshuriwa xo tsala hi matsalelo yo ka ya nga ri ya ku koka,xik: (xitori, xitlhokovetselo) 	<ul style="list-style-type: none"> U kopunula marito hi mfanelo ku ku sula eka bodo,yo tsalela,swicupucu pu,makhadi ya ntirho a ri karhi a engetela rivilo ra ku tsala.

NKAMBELO WA MASUNGULO WA LE XIKARHI KA LEMBE: GIREDI 1

RIRIRMI RA LE KAYA: KOTARA 1 VUNDZENI

NKAMBELO WA MASUNGULO WA LE XIKARHI KA LEMBE: GIREDI 1

RIRIMI RA LE KAYA: KOTARA 2 VUNDZENI

Mavito: X= wa tsandzeka ✓ = wa swi kota • = wa ha ri ku ndlandlamuxeni	Ku yingisel a na ku vulavula	Mimpfumawulo	Ku hlaya	Ku tsala	Ntivontsalo
	U yingisela swileriso na ku endla leswi a lerisiwaka swona hi mfanelo.	Lu kombisa vuxaka exikarhi ka letere na mimpfumawulo wa letere leri ri fambaka ri ri roxe. U kombisa ku hambarana ka matwariselo ya mimpfumawulo yo sungula ya marito.	U tsala marito lawa ya nga ni mimpfumawulo lowu weilaka eka ndyangu wun'we.	U tsala no kopunula swivulwa swo ,swo olova eka xitsalelo.	U yumbu maletere lamantsongo lama ya nga riki ehansi ka 20 hi indlea leyi lulameke ku ya hi yukulu na ndhawu. Hileswaku ya sungula no
			Ku tsundzuuka marito: Nhlelo wa mudyondzi hi wun'we u'vee hi marito ya (50 – 60	U hlaya marito ya ntivomimpfumawulo eka swivulwa na switchuriwa.	U tsala marito 2-3 leswi humala eka switchuriwa leswi hlaiyiweke.
					U tsala xivulwa (1 -2) hi mintokoto ya yena n'wini / tinhlokohmaka u yo huma eka xitor i tirhisatara larikulu na bilo.
					U tsala marito 2-3 a siya ndhawu leyi faneleke exikarhi ka marito .

MAKAMBELELO YA LE XIKARHI KA LEMBE: GIREDI 2

RIRIMI RA LE KAYA: KOTARA 1

Mavito:	Ku yingisela na ku vulavula	mimpfumawulo	Ku hlaya	Ku tsala	ntivontsalo
X= wa tsandzeka ✓ = wa swi kota ● = wa ha ri ku ndlandlamuxeni	U yingisela swileriso leswi nga na leswi nga hundzik'i eka swiyenge swimbirhi hi mfanelo.	lu kombisa vuxaka bya mimpfumawulo ya maletere hinkwawo lawa ya yimaka ya ri woxe.	U aka marito lawa ya nga na maletere ma 3 na 4 kambe ya tihisaka switvari xi ri xin'we .	U lemuka hi ku tsundzuka marito lama voniwa u thlea a hlela marito yo voniwa lama a wa tsundzukaka ya (50-60).	U lemuka hi ku tsundzuka marito lama voniwa u thlea a hlela marito yo voniwa lama a wa tsundzukaka ya (50-60).
				U hlela xitshuniva xa marito lawa a ya tsundz(50-60)	U hamula swivutiso swo pfuleka na swo pfaleka a hamula swivutiso swo huma eka xitor i nyika na xivangelo.
					U tsala swivulwa swo lava ku ringana swinharu swa mahungu ya yena kumb'e a endla xitor xa vutumbuluxi hi ku tirhisamimpfumawulo ley a yi dyondzeke na marito lama a tolovekeku mavona,
					U vumba maletere ya 26 tamantsongo na lamakulu hi mfanelo kuya hi tlheeo , mavumbelo na mayeketelo ya maletere exikarhi ka mintila ya buku.
					U tkopunula no tsala swivulwa swimbirhi kumb'e kuitula swi vonaka no hilayeka.

NKAMBELO WA MASUNGULO WA LE XIKARHI KA LEMBE: GIREDI 2

RIIRIMI RA LE KAYA: KOTARA 2

Ku yingisela na ku vulavula	Mimpfumawulo	Ku hlaya	Ku tsala	Ntivontsala
Mavito: X= wa tsandzeka ✓ = wa swi kota • = wa ha ri ku ndlandlamuxeni	<p>U hlamula swivutiso swo pfuleka no pfaleka a thela a seketele nhlamulo ya yena.</p> <p>U lemuka nkatsakanyo wa switatisi swi nharhu exikarhi sunguleni ka marito.:xik:ngħ-alā.</p> <p>U lemuka nkatsakanyo wa switatisi swi nharhu exikarhi ka marito 'ik:rimha- ndz-</p> <p>U lemuka marito lama nga na switwari swimbirhi xik: ie tanini muendzi!</p> <p>U vumba marito hi mimpfumawulo ley a yi dyondzeke.</p> <p>U tirhisa nkatsakanyo wa switatisi ku vumba marito yo va na maletere ma 3, 4 na 5 lana dyondziwe.</p> <p>U tsundzuka marito yo voniwa:u hlela marito lawa ya tsundzukaka ya (60-70)</p> <p>U hlela xitshuriwa xa marito ya (60-70)tirhisa buku ya DBE</p> <p>U tsala xitoria yena n'wini xo ringana ndzimana yinwe (ya swiviluwa leswi nga hundziki eka nthantu) u tirhisa rimba ra matsalelo.</p> <p>U tsala maletere lamakulu na lamantsongo hinkwawo a nga koki no tsala hi vuttishembii na hi nkhaqato.</p> <p>U kopunula no tsala ndzimana yinwe ya mintila yo huma eka xitshuriwa xo tsala hi hi matsalelo yo ka ya nga ri yo koka.</p>			

NKAMBELO WA MASUNGULO WA LE XIKARHI KA LEMBE: GIREDI 3

RIRIMI RA LE KAYA: KOTARA 1 VUNDZENI

Mavito:	ku yingisela na ku vulavula	Mimpfumawulo	Ku hlaya	Ku tsala	Ntivontsalo
X= wa tsandzeka ✓ = wa swi kota ● = wa ha ri ku ndlandlamuxeni	U yingisela nandzelelano wa leswi swi yaka swi tika (leswi nga riki ehansi ka 4) kutani a angula hi ndlela leyi faneleke.				
		U lemuka switatisi swa mimpfumawulo ya maletere mambirhi, (xik; ch- chava, dy-dvana, ti- anga, ch- chela) eku sunquleni ka itio. U vumba marito hi mimpfumawulo leyi a yi dyondzeke.	U aka marito lawa ya nga switatisi swa 3, 4, na hi xitatisi na switiwari leswi dyondziweke eka. Kotara leyi.		
			Tsundzuka marito yo voniwa: u hlela marito lawa u ya tsundzukaka ya (70 -80)	U hlela xitshuriwa xa marito ya (70 -80) laws u ya hlayeke kua buku yo tirhisa ya DBE.	
				U sungula ku tsala ndzimana leyi nga na swiulwa swa mune hi manhungu ya yena n'wini kumbe laha a hlamuselaka nchumu wo karhi .	
				U tsala marito ya vumba swiulwa laha a landzelelaka matsalelo na mahikahatelo lama amukulekaka.	
				U vumba maletere lamakulu na lamatsongo hi matsalelo yo hlanganisela marito kumbe yo koka naswona u sungula ku hlanganisela maletere yo hambarahambana no vumba	
				U tsala xivulwa xi Vona ka xi thela xi va lexi hetisekeke hi matsalelo hinkwawo na hi yo hlangana kumbe matsalelo yo koka eka lava va hlauuleke ku koka exikolweni xa vona yingisela swilero swo ya swi bohana (sea kwalomu ka 5 a tihela a ancula hi laba swi faneleke)	

NKAMBELO WA MASUNGULO WA LE XIKARHI KA LEMBE: GIREDI 3

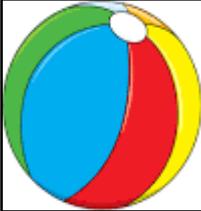
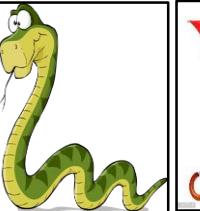
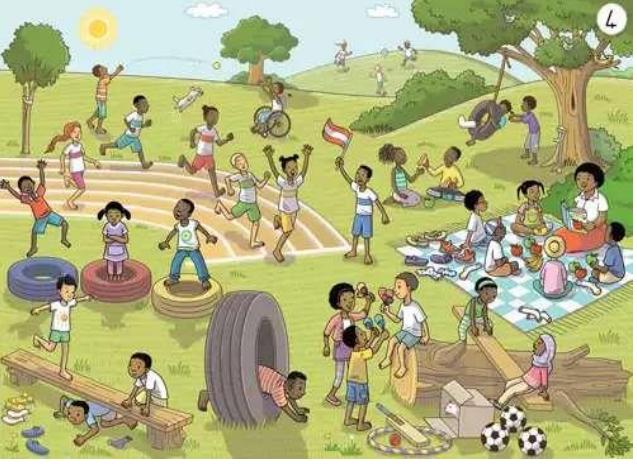
RIRIMI RA LE KAYA: KOTARA 2 VUNDZENI

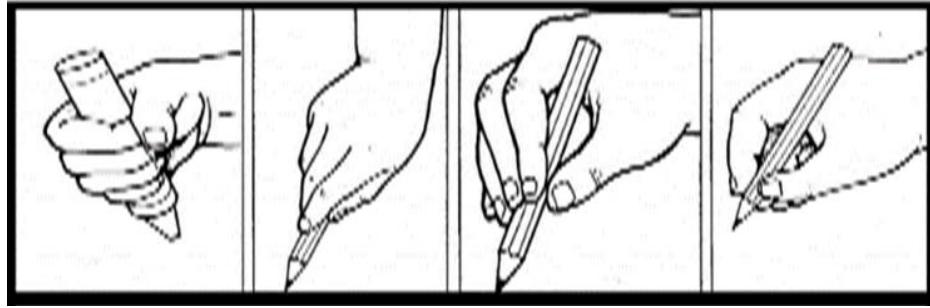
Mavito:	Ku yingise la na ku vulavula	Mimpfumawulo	Ku hlaya	Ku tsala	Ntivontsalo
X= wa tsandzeka ✓ = wa swi kota ● = wa ha ri ku ndlandlamuxeni	U yingisela swilieriso swo ya swi bohana (swa kwalomu ka 5) a thela a angula hilaha swi faneleke hakona.				
	U lemuka leswaku mimpfumawulo yinga yimeriwa hi malerere yo hambanahambana lawa va nga ma hiawula)				
	U lemuka hi laha switatisi swi nga yimaka swi ri swimbirhi .				
	U vumba marito ya switatisi swi 3 , 4 , na 5.				
	U lemuka marito yo voniwa (80 – 90)				
	U hlela ndzimana hi ku tirhisa buku yo tirhisa ya DBE.				
	U tsala tindzimana timbirhi (swivulwa swa khumeju tirhisa mahikahatelo hi mfanelo.				
	u tirhisa minkarhi ya riendli leyi yi yaka yi bohana				
	U tirhisa mavumbelo lama amukulekaka ya marito eku tsaleni.				
	U kopunula marito hi mfanelo ku suka eka bodo,yo tsalela, swicupucupu, makhadji ya ntirho a ii karhi a engetela rivio ra ku tsala.				

Swikombiso swa migungiriko Giredi R

Giredi R Makambelelo ya le xikarhi ka lembe kotara 1

Mudyondzi u yingisela swivutiso swo olova na switiviso hi vurhon`wana kutani a hlamula hi ndlela leyi faneleke.	Mudyondzisi u vutisa swivutiso mayelana na xitsongwatsongwana xa Corona a tlhela a hlamusela swilaveko leswi fanelaka ku landzeleriwa ku kota ku ti hlayisa.
U kota ku xifaniso xo voniwa tanihi swiphazamiso xo aka minchumu na ku hetisa swifaniso.	Vadyondzi va hetisa swiphazamisa marito leswi nga ni swiphemu swa 5.
U kota ku kombu na ku hlamusela ku fana na ku hambana.	
Vona mimpfumawulo leyi nga lo va swiwelo eku landzelalenenka mimpfumawulo.	Lexi i xileriso xo olova lexi nga endliwaka nkarhi wun`wana na wun`wana hi nkarhi wa dyondzo ya mimpfumawulo: loko va tsahmile emeten, hi nkarhi wo yingisela switoru kumbe loko va karhi va endla migingiriko ematafuleni. Vutisa leswi landzelaka: hi wihi mpfumawulo lowu nga hambana na leyin`wana? b b b m b

Mudyondzi u hambanisa mimpfumawulo yo twarisa, ngopfungopfu eku sunguleni ka rito.	
U lemuka vito ra yena na ra van`wana lava nga riki ehansi ka ntlahnu etlilasini ya yena.	Tirhisa chati ya vapfuni. Vadyondzi va ntsevu eka ntlawa. Vadyondzi va lemuka mavito ya vona eka tikhabodo ta vona na mavito ya nthhanu ya vanghana va vona.
Vona mimpfumawulo leyi nga lo va swiwelo eku landzelaleneni ka mimpfumawulo.	Bolo, buku, bazi, sofa, bege duku, donki, jeke, dulu, damu homu, fole, hariki, huku, hanci
U tsundzuka na ku kota ku hlawula leswi nga eka xifaniso.	 <ul style="list-style-type: none"> ○ Vana va tsutsuma, ○ Vadyondzi eka loyi a nga tshama eka nkumba wa swibokisani u hlayela vana xitori. ○ N`wana loyi a nga eka xitulu xa mavhilwa u hoxela munghana wa yena bolo. ○ Tibolo tinharhu ta muhlovo wo basa na ka ntima kusuhi na bokisi. ○ Vana vanharhu va tlulatlula ehenhla ka mavhilwa. ○ Van`wana va tlanga hi mujombe emurhini..
U dirowa swifaniso a tlhela a endla hungukulu ra swona na swinsin`wana swo lava ncino.	Leswi swi nga endliwa loko vadyondzi va karhi va dirowa hi nkarhi wa Ririmira le kaya. Endla ni swikombiso swa swifaniso ku pfuna vadyondzi ku tsundzuka.
Mudyondzi u dirowa xifaniso xa yena. U tsala nhlokohaka kumbe mudyondzisi a tsala nhlokohaka.	Loko mudyondzi a hetile ku dirowa xifaniso xa yena a nga tsala kumbe ku kopa nhlokohaka: Mina kumbe vito ra mina i ...
U kota ku tirhisa swo tsala swo hambanahambana na xikero hi ndlela leyinene.(vuswikoti byo tsala ko sungula)	Loko a dirowa xifaniso xa yena hi khirayoni. Tsema xifaniso u xi namarheta eka phepha leri nga pendiwa. Masungulo na madyondzelo yo khoma xitsalo

1 – 1 $\frac{1}{2}$ wa malembe 2 – 3 wa malembe

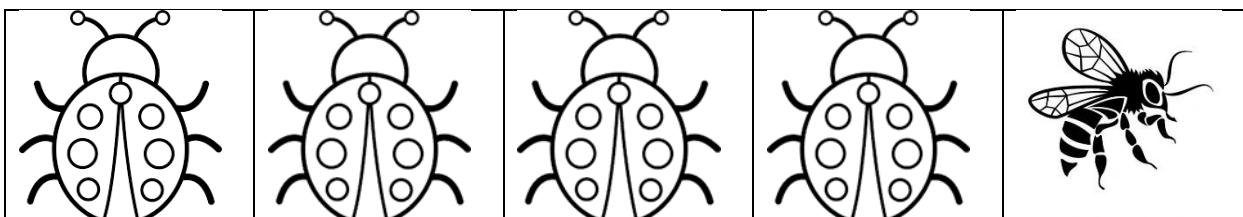
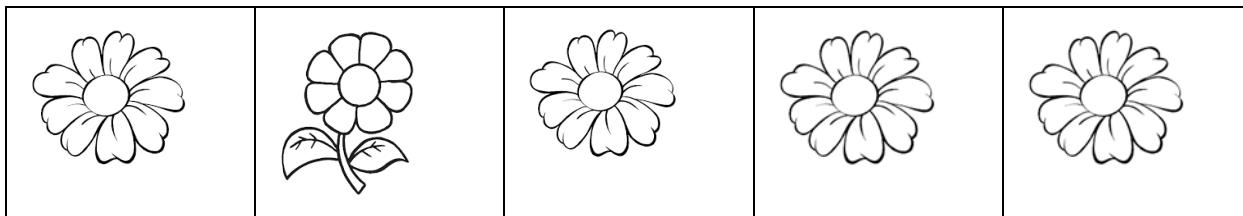
3 $\frac{1}{2}$ - 4 wa malembe 4 $\frac{1}{2}$ - 7 wa malembe

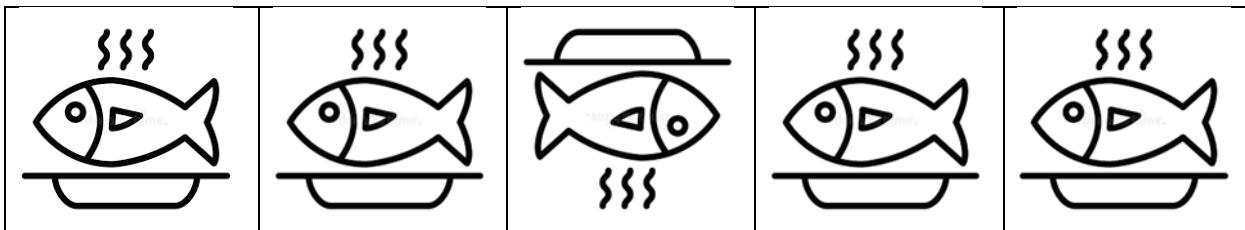
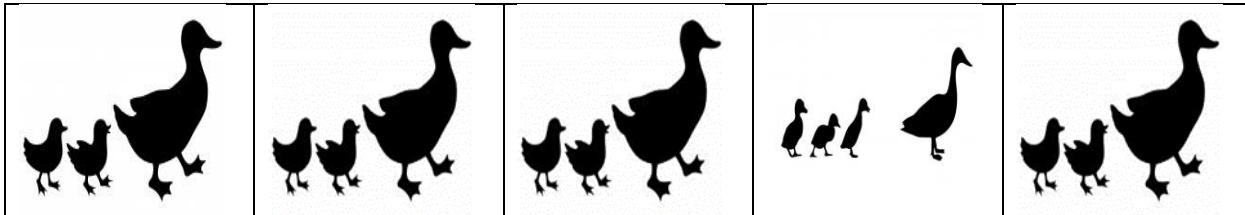
Vadyondzi va khutaziwa ku tirhisa tibuku to tirhela ta DBE ku engetela migingiriko.

Ntlangu 1:

Endla ntlangu lowu leswaku va tiphina hi wona. Nyika 5 vadyondzi timakara.

Swileriso: veka makara eka xifaniso lexi hambanaka na swin`wana.

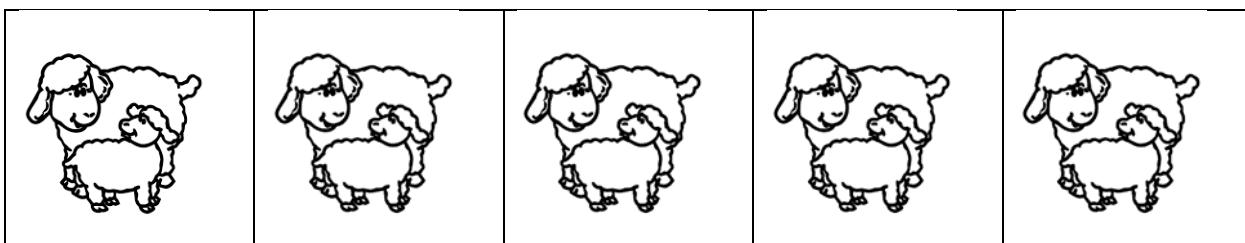
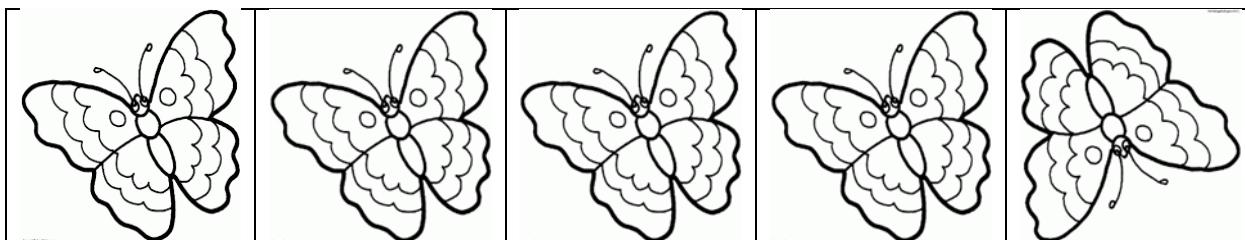

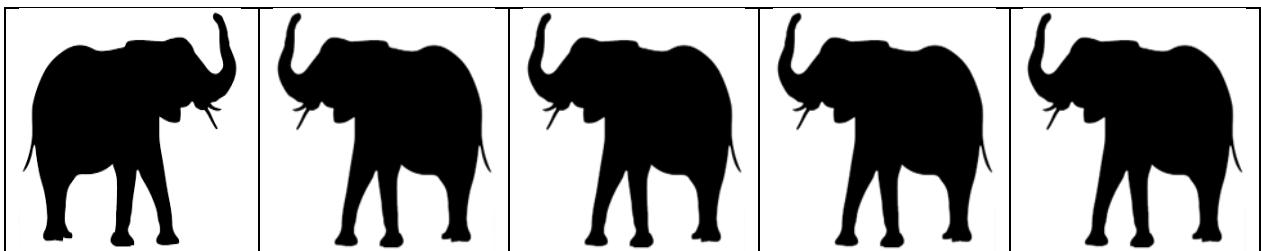
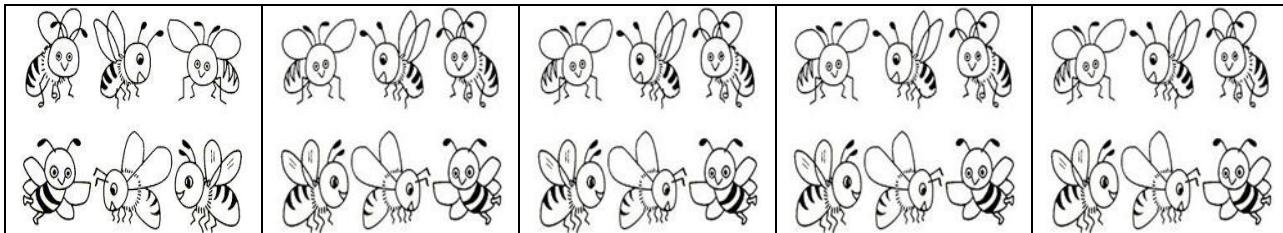
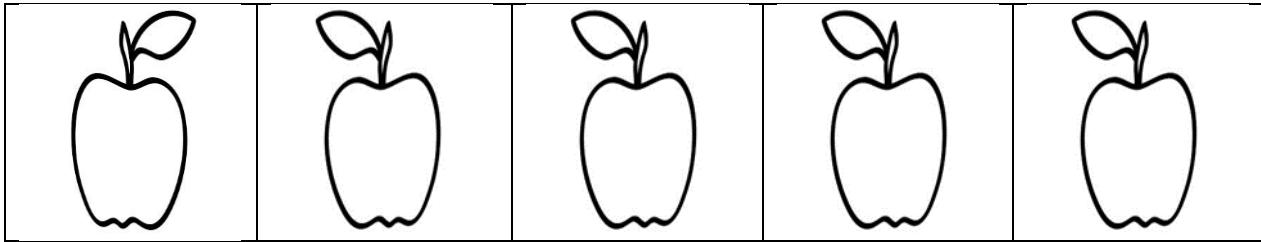

Ntlangu 2:

Endla ntlangu lowu leswaku va tiphina hi wona. Nyika 5 vadyondzi timakara.

**swileriso· veka makara eka xifaniso lexi hambanaka na swin`wana.
Ngl _ ko lowu a va fanelenga va tirhisa swo tsala ku wu endla. Xik:
ku khalara kumbe ku dirowa xirhendzewutana.**

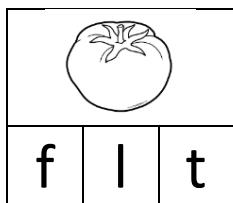
Swikombiso swa
migungiriko

Giredi 1

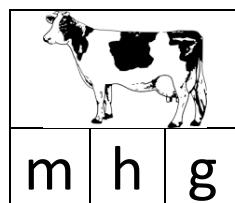
Migungiriko ya mimpfumawulo

Chati ya mimpfumawulo:

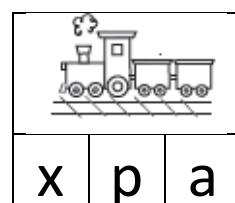
Tsondzela letere leri fambelanaka na mpfumawulo wo sungulo.

f l t

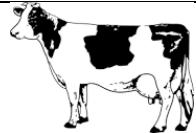
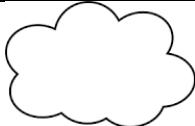
m h g

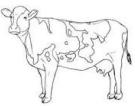
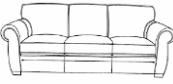
x p a

Vula marito ya swifaniso. Lemuka mpfumawulo lowu kayivelaka eka rito kutani u wu tsala ku hetisa rito.

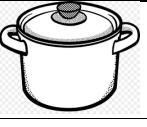
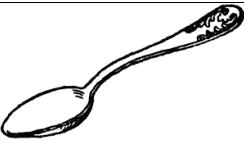
a	c	f	g	i
b	e	d	h	l
j	k	p	n	m
q	s	o	t	u
r	x	w	v	y
z	/ 26 wa mimpfumawulo			
	a	e	i	o u

		
Pot____	Pan____	Hom____
		
pap____	buk____	pum____

Tatisa mpfumawulo ku hetisa rito:

___omu	
huk___	
___ofa	

Tsala letere ra mpfumawulo wo sungula wa rito. Lero sungula ri endliwile.

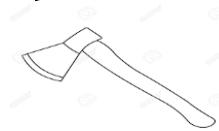
	j		
			
			
			
<small>shutterstock.com • 1455040955</small> 			
			
			
			

Dirowa ntila ku pananisa mpfumawulo wo sungula na xifaniso.

k

v

p

a

b

k

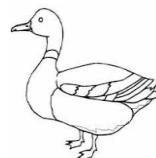
x

s

k

Giredi 1 Migungiriko yo hlaya

Hlaya marito:

a	ra	teka	swa	suka	ta
pana	saka	loko	tana	ya	dyana
yena	xana	apula	rila	olo	rima
hi	hina	masi	tluka	inki	ribye
leswi	ku	vona	famba	vula	endla
mina	va	wena	manana	u	wena
rhandza	kula	lamula	tlanga	wo	see
tlanga	luka	swinene	mufana	sesi	buti
tatana	ya	ehenhla	ta	xa	yon
ndzi	na	tana	swin`wana	wena	haleno
kwala	dya	dyana	loyi	tirha	tona

Hlaya, tsala u tlhela u dirowa:

Hlaya: ximanga xi tshamile ehenhla ka mete wa wasi.

Tsala:

Dirowa:

Hlaya swivulwa:

Manana u nyika swifuwana swakudya.

Ximanga xi dya vuswa na masi.

Ndzi na timbyana ta khume.

Nyama ya huku ya nandziha.

Mufana u tlanga na mbyana ya yena.

Haya marito kutani u ma pananisa na swifaniso:

sekwa

katara

bolo

huku

yindlu

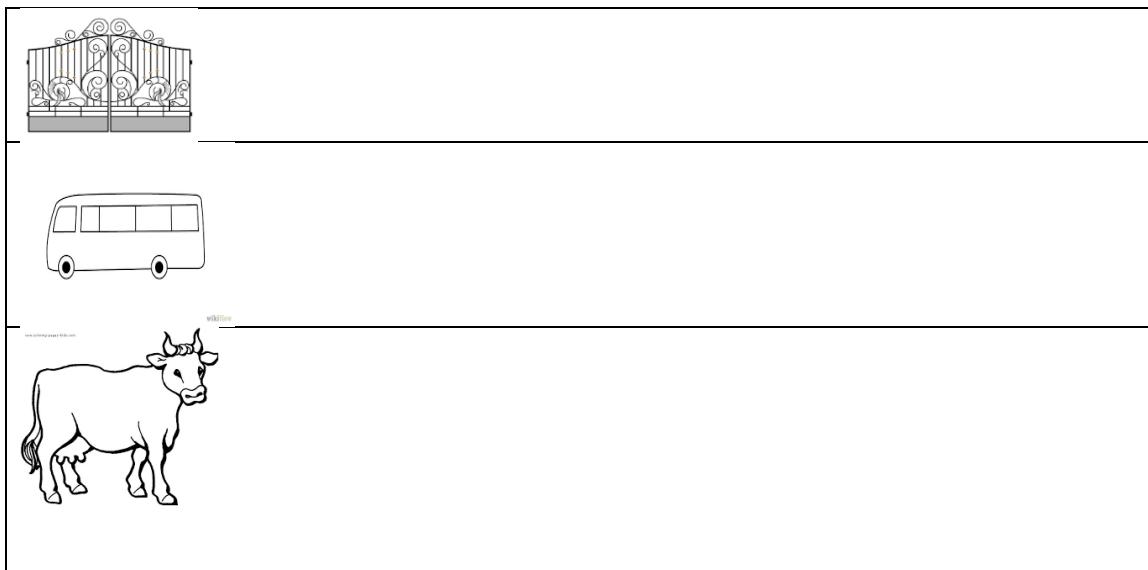
Giredi. 1 migingiriko yo tsala

Dirowa xifaniso ku komba leswi wena na ndyangu wa wena a mi swi endla ku tshama mi hlayisekile hi nkarhi wo pfaleriwa hikwalaho ka xitsongwatsongwana xa CORONA. Tsala swivulwaswa wena swi2 . U nga tirhisa marito lama landzelaka:

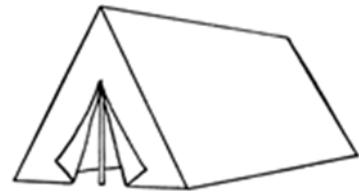
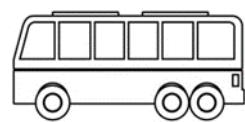
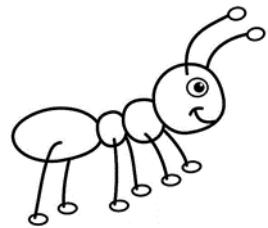
tibuku	mina	mavoko	chava	xisibi	hlamba	tlanga	khohlola	hina
--------	------	--------	-------	--------	--------	--------	----------	------

Tsala vito ra xifaniso:

Languta xifaniso kutani u tsala xivulwa.

**Languta xifaniso. Hlaya swivulwa kutani u tsala marito lama
kayivelaka:**

fosholo cheleta murhi ndzhuti

1. Vana va byala _____.
2. Mufana u _____ murhi hi mati.
3. Nhwanyana u khomile _____.
4. Murhi wu hi nyika _____.

Swikombiso swa migungiriko

Giredi 2

Gr. 2 Migungiriko ya mimpfumawulo

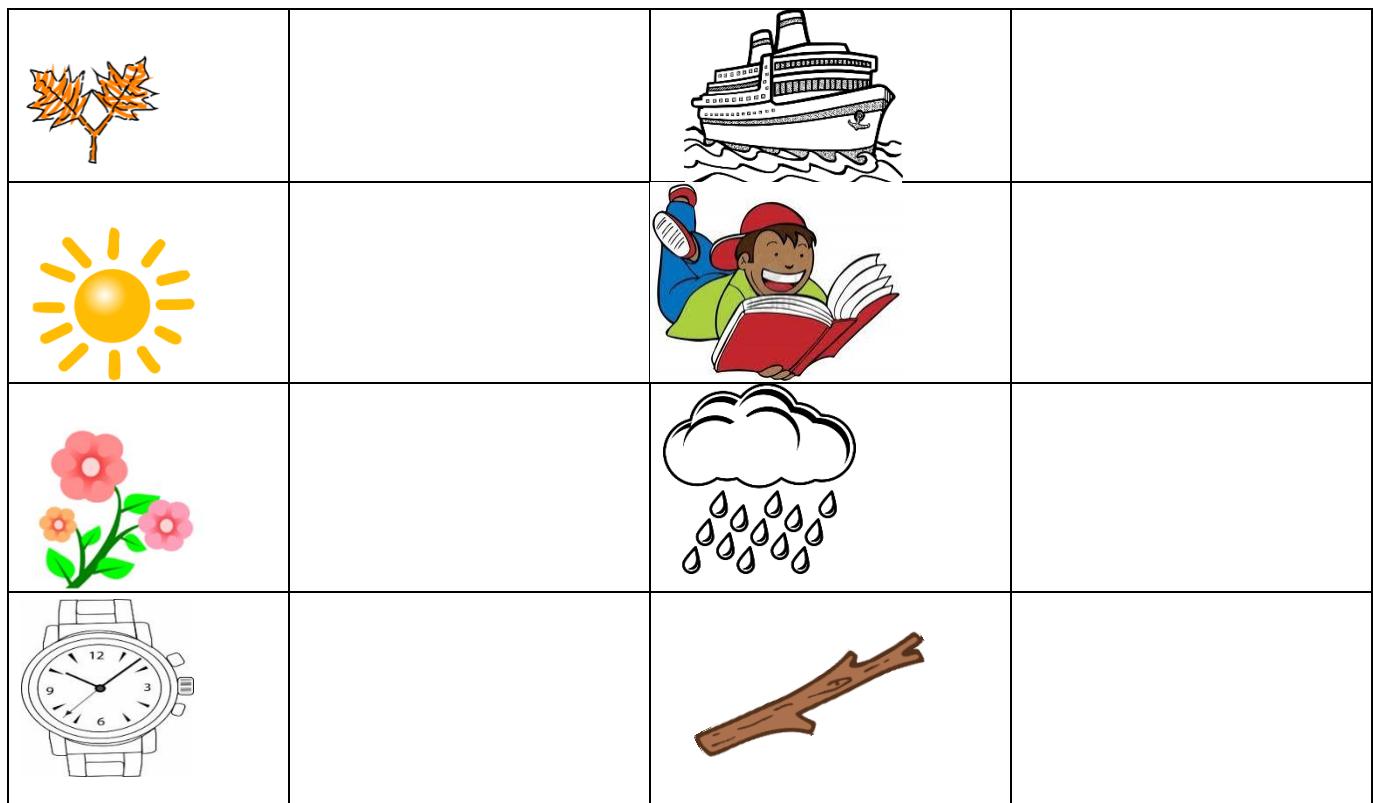
Chati ya mimpfumawulo:

a	c	f	g	i
b	e	d	h	l
j	k	p	n	m
q	s	o	t	u
r	x	w	v	y
z	uo	aa	ii	nhl
kh	ndy	ndz	ny	nk
dy	rh	kw	ch	nts

Tsala marito hi mimpfumawulo leyi nyikiweke. Marito yo sungula u tsaleriwile wona.

mby-	mbyana	
ng-	nguluve	
rh-	rhoko	
ch-	chava	

Tsala rito ekusuhi na xifaniso.

Tsondzela rito leri nga twakariki ku fana na leri nga exibokisanini:

vona	yonia	xona	loyi	rona
teka	xeka	veka	suka	neka
rima	tima	sima	hela	hima
ala	vala	tala	sula	tala
siya	tiya	rhiya	tima	giya

Tsondzela marito lama tsariweke hi ndlela leyinene:

Manana u hlantswa swiambalo/swimphalo.

Mundyondzisi/mudyondzisi u byela vadyondzi ku miyela.

Ndzi tirhisa **wochi / wachi** ku vona nkarhi.

mpfhula /mpfula yi nile swinene tolo.

Yvana va tlangela **epatwini/epatwhini**.

kona	saseka	vona	famba	tsaka	rilə	luka	huma	famba
nyika	rima	masi	tatana	sesi	loko	hikuva	na	veka
aka	kona	endla	rheta	va	lava	teka	were	kutani
siya	tala	swona	mani	endla	kwihi	leswi	hi	hikuva
lava	tona	suka	vona	mune	endla	rhandza	ndzi	vutisa
kule	endzeni	hela	hola	hina	raha	tile	tsala	paka
nyika	tiva	khale	moya	kambe	vona	tsala	suka	sweka
mina	hina	hleka	leswi	those	very	ngopfu	haha	Swesw

Giredi. 2 Micingiriko yo hlaya

Hlaya marito: (*vadyondzi va nga tirhisa marito ya vona.*)

Ku hlaya: Xikambelontwisiso na ririmī

Hlaya ndzimana kutani u hlamula swivutiso leswi nga landzelaka.

Sivi

Xiluva u na mbyana ya ntima. Vito ra mbyana ya yena i Sivi. Sivi u rhandza ku tlanga hi bolo. Xiluva u hoxa bolo, u tsaka loko a vona Sivi a yi vuyisa eka yena. Sivi i mbyana yo tlhariha.

Sivi u etlela ehenhla ka mubedo na Xiluva. Leswi swi hlundzukisa manana. U lava leswaku a etlela ehansi.

Siku rin`wana Sivi u lahlekile. Xiluva u n`wi lavalavile hinkwako. A famba a ya ehenhla na lehansi epatwini. A huwelela, “Vuya ekaya, Sivi!” xiluva u kumile Sivi! A ri ephakeni. A tsakile ku vona Xiluva.

Tsondzela letere leri nga ni nhlamulo leyi nga yona eka xivutiso xa 1 na 2. HLAWULA YIN`WE NTSENA.

1. Sivi a rhandza ku tlanga hi _____.

- a) nhonga
- b) rhambu
- c) bolo

2. Xana manana wa Xiluva u lava leswaku Sivi a etlela kwihi?

- a) ehenhla ka mubedo
- b) erivaleni
- c) ehansi

3. Xana u vona onge hikokwalaho ka yini manana wa Xiluva a hlundzuka loko Sivi a etlela na Xiluva?

4. Hi rihi rito eka ndzimana yo sungula leri hi byelaka leswaku Sivi a kota ku endla swo tala?

5. Xana u vona onge Xiluva a ti twisa ku yini loko Sivi a lahlekile?

Xiluva a _____.

6. Tsala tinombor 1 – 3 ku komba ndzandzelelano lowulenene wa xitori.

Sivi a ri ephakeni.	
Xiluva u hoxa bolo.	
Sivi a ri ehenhla ka mubedo.	

7. **Khwatihata** rito leri nga rona eka lama dzwihatiweke

- a) Rito leri nga na ncino na rito mbyana i **dyana/famba**.
- b) Xiluva u na mbyana **leyintsongo**. Rito leyintsongo ri hlamusela mbyana. Leswi swi vula leswaku **riviti / rihlawuri**.
- c) Xiluva u na mbyana ya ntima. Marito lamambirhi ma khwatihiatiweke **maviti / maendli**.

8. Tsala nakambe swivulwa leswi u tirhisa maletere lamakulu na hiko.

xiluva na sivi va tlanga hi bolo

9.I mani ritofularha ra **tsaka**? _____

Hlaya, tsala u tlhela u dirowa:

Mbyana yi hlongorisa ximanga.

Hlaya swivulwa:

Nhongana i xitsotswana lexi rhandzaka thyaka.

Ndzi ta langutisa tibuku ta yena loko a vuya exikolweni.

Manana u ta ya entirhweni hi xitimela.

Tatana u hlantswa movha wa yena lowuntshwa. U lava ku famba hi wona entirhweni.

Hlawula xivulwa lexi hlamusela leswi humeletlaka eka xifaniso kutani u tsala xivulwa xa kona eka ntila.

- Vanhwanyana va tlanga esaveni elwandle.
- Vana va tiphina hi siku ra mintlangu. Va tlanga mitlangu yo hambanahambana ku katsa na mphikizano wa ku tsutsuma.

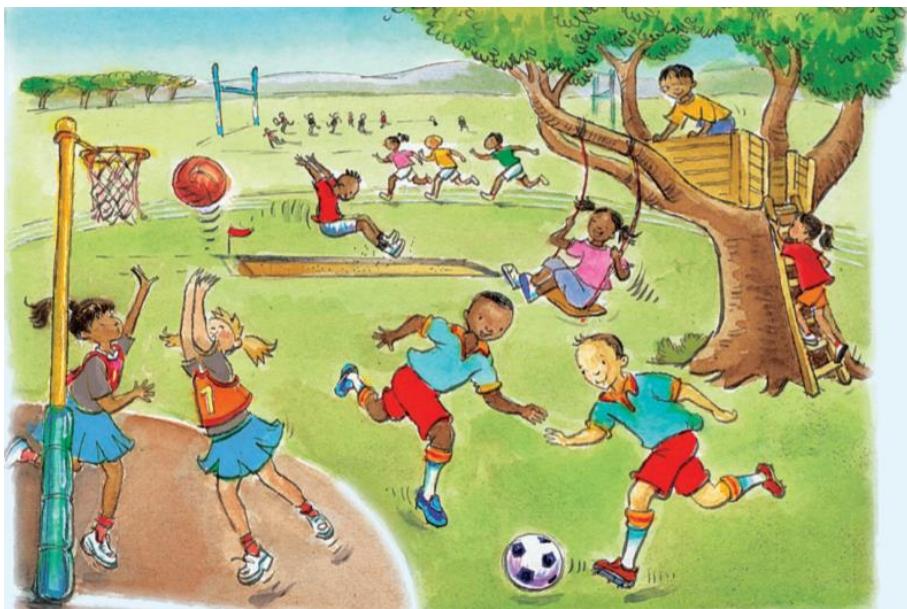

Giredi. 2 micingiriko yo tsala

Tirhisa marito eka nongonoko lowu nga laha ehansi kutani u tsala swivulwa swa 4-6 hi nguva ya lembe leyi u yi tsakelaka. Hlamusela nguva. Tsala leswi u swi tsakela hi nguva na micingiriko leyi u yi endlaka hi nkarhi wa kona.

Xixikana	Xixika	Ximun`wana	Ximumu
matluka	titimela	swiluva	hisa
xitshopana	mpfula	vonakala	ku tiphina
xilamula	jesi	vuluva	lwandle
mirhi	minkumba	swinyenyani	ehandle
swinyenyana	masokisi	mirhi	vholibolo
xinyami	bolo ya	kufumela	tsutsuma
titimelanya	milenge	saseka	famba hi
dyambu	mabutsu	famba	minkondzo
	mati	vutiorori	tlanga
	moya		tsaladi
	sopo		
	tsakama		

Tsala xitori hi leswi swi humevelaka eka xifaniso:

Marito lama u nga
ma tirhisaka:

mintlangu

tlanga

nhwanyana

mufana

mijombhe

bolo ya milenge

Swikombiso swa migungiriko

Giredi 3

Gr. 3 Migungiriko ya mimpfumawulo

Pananisa marito na nhlamuselo ya kona.

N`wankumi	Munhu loyi a nga fuwa swiharhi swa le kaya no byala masimu
-----------	--

makolo	Ku va ni miri lowu kulu wo tala mafurha
N`wamapurasi	Munhu loyi a nga fuma hi mali kumbe swifuwo.
nona	Swimilana swo ka swi nga laveki leswi milaka emasin`wini
xirhapa	Ku lava swo tala ku tlula swa van`wana
nhova	Ndhawu leyi ku byariwaka swimilana

Tsondzela rito leri nga tsariwa hi ndlela leyinene.

1. N`wamapurasi na nsati va xavile **sekhwa / sekwa**.
2. sekwa a ri tshikela **matandza / matandzha** ya nsuku.
3. Sekwa a ri tika ri tlhela ri va ra **xitshopana / xitsopana** a golden egg.
4. N`wamapurasi na nsati va dlayisiwile hi **nkolo / makolo**.

Tsondzela marito lama sungulaka hi mpfumawulo wa ch-.

chava	cukumeta	cheleta	cata	cina	chela	sekwa
ncuva		chizi	chaya	nchumu		

Tsala marito hi mimpfumawulo leyi nga laha ehansi. Dirowa xifaniso xa rito:

dy-		
ch-		
rh-		
-ng		
-nh		

Hetisa xivulwa hi ku tsala mpfumawulo lowu kayivelaka.

(a) Kokwana u kumile leswaku _____ ri dyile timanga ta yena.

(b) Nyimpfu ya tatana yi tswarile _____ xo basa.

(c) Hahani u pandzela tihunyi hi _____

(d) _____ ti hi nyika volombe.

(e) Manana u _____ hi mati, burachi na xisibi.

Giredi. 3 migingiriko yo hlaya

Xikambelo ntwisiso: Hlaya xitori u nga si hlamula swivutiso.

Sekwa leri a ri tshikela mandza ya nsuku

N`wamapurasi na nsati wa yena va yile emakete emugangeni wa le kusuhi na vona. A va lava ku xava sekwa leswaku ri ta dya nhova leyi a yi mila exirhapeni xa vona. Va kumile sekwa lerikulu, ro nona kutani va famba na rona ekaya. A va nga swi tivi leswaku a ku ri siku ra vona ra nkateko.

Hi siku leri landzelaka, nsati wa N`wapurasi u yile ku ya teka matandza. U kumile tandza lerikulu ra xitsopana endzendi ka xisaka xa sekwa. U rhwalerile tandza lero hlamarisa a ya ri komba nuna wa yena. “Languta tandza leri tshikeriweke hi sekwa,” a byela nuna wa yena. “Ra tika swinene na swona i ra xitshopana.”

N`wamapurasi a teka tandza. A ahlamisa nomo hi ku hlamala. A ku, “Tandza leri ri endliwile hi nsuku.”

Sekwa ri tshikela tandza ra nsuku masiku hinkwawo. N`wamapurasi na nsati wa yena va hundzuka van`wankumi hi ku xavisa matandza. Va tlhela va sungula ku va na makolo.

“A hi tsemi khwiri ra sekwa leri. Hi ta kuma matandza hinkwawo ma nsuku lama nga kona hinkarhi wun`we,” ku vula N`wamapurasi. Loko va boxa khwiri ra sekwa, a ku ri hava nsuku. Sekwa a ri fana na masekwa man`wana endzeni. Hikokwalaho ka makolo, N`wamapurasi na nsati wa yena a va nga ha ri na wona matandza ya nsuku. Va tlhela va nga ha ri na sekwa leri a ri dya nhova leyi a yi mila exirhapani xa vona.

N`wamapurasi na nsati wa yena va tshama va karhi va xava masekwa. Va lava ku kuma sekwa leri tshikelaka matandza ya nsuku. Ku kondza va swi amukela leswaku nkateko wolowo a va ha ri na wona.

1. Hikokwalaho ka yini N`wamapurasi na nsati va xavile sekwa?

2. I yini lexi nga endla leswaku N`wamapurasi na nsati va hundzuka van`wankumi?

Khwatihata nhlamulo leyi nga yona.

3. I va mani swimunhuhatwa eka xitori?

- a) N`wamapurasi
- b) Nsati wa N`wamapurasi
- c) Sekwa
- d) N`wamapurasi na nsati wa yena

4. Xana nsati wa N`wamapurasi a teka matandza hi nkarhi muni?

- a) ni madyambu
- b) ni mixo
- c) ni nhlikanhi
- d) hi nkarhi wo fihlula

5. Hikokwalaho ka yini matandza ya sekwa a ya hlawulekile?

- a) A ku ri ya chokoleti.
- b) A ku ri ya nsuku.

c) A ku matandza ya kahle swinene.

d) A ku ri ya silivhere.

6. Hikokwalaho ka yini N`wamapurasi a boxile sekwa leri a ri tshikela matandza ya nsuku?

a) Sekwa a ri ba huwa epurasini.

b) Sekwa a ri nga ha swi koti ku tshikela matandza ya nsuku.

c) N`wamapurasi na nsati va ngheniwile hi makolo.

d) Nsati wa N`wamapurasi a ehleketa leswaku a nga tlhela a xava sekwa rin`wana ro tshikela matandza ya nsuku.

7. Xana N`wamapurasi na nsati wa yena va kumile dyondzo muni eka leswi nga humelela?

8. Hlaya xivulwa kutani u tsala mavizweni (rito leri vulaka so fana) wa rito leri khwatihiatiweke

N`wamapurasi na nsati va hundzukile van`wankumi hi ku xavisa matandza. _____

9. Hlaya xivulwa kutani u tsala ritofularha (rito leri vulaka swo hambana) na leri khwatihiatiweke.

10. A va lava ku xava sekwa rintshwa leswaku ri ta dya nhova exirhapeni. _____

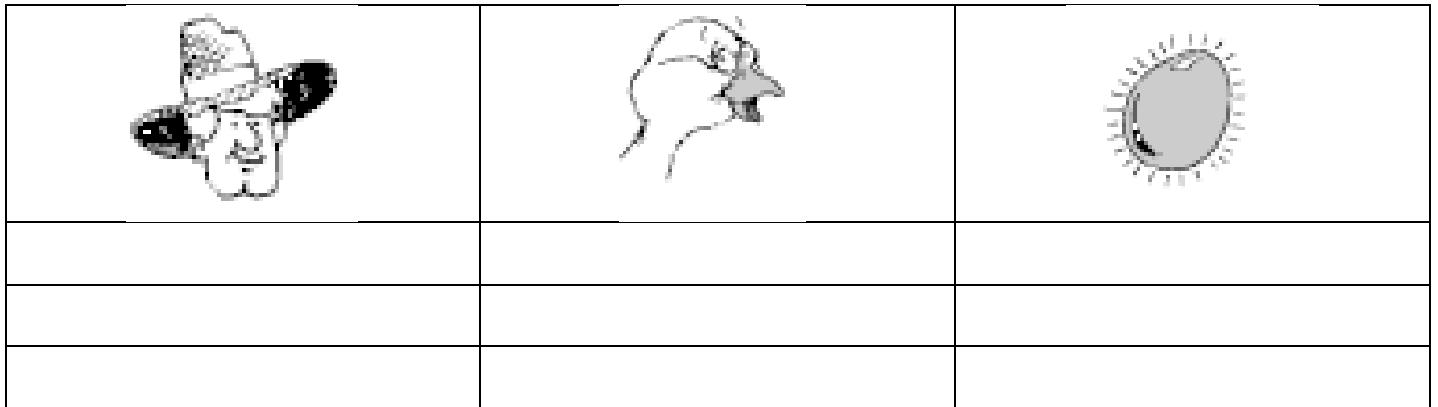
11. Tsala tinomboro 1 – 6 eka xibokisana xo hetelela ku komba ndzandzelelano wa leswi mahungu eka xitori ma humeleleke ha kona.

Va hundzuka van`wankumi hi ku xavisa matandza	
Sekwa a ri fana na masekwa man`wana endzeni.	
Nsati wa N`wapurasi u yile ku ya teka matandza. Akumile tandza lerikulu ra xitshopana endzeni ka xisaka xa sekwa	
Va boxa sekwa leswaku va ta kuma matandza yo tala hi nkarhi wun`we.	
N`wamapurasi na sati wa yena va yile emakete emugangeni wa le kusuhi na vona. A va lava ku xava sekwa leswaku ri ta dya nhova leyi a yi mila exirhapeni xa vona	
A va nga ha ri na sekwa leri a ri dya nhova leyi a yi mila exirhapeni xa vona.	

Giredi. 3 Micingiriko yo tsala

Hlawula marito ma3 lama hlamuselaka munhu kumbe xifaniso ku ya hi xitori.

nkateko	nona	xitshopana	lerikulu	n`wakumi	tika	makolo	nsuku	nhova
---------	------	------------	----------	----------	------	--------	-------	-------

Tsala nakambe swivulwa leswi u tirhisa mahikahatelo lamanene:

1. hi xavile swiwitsi machipisi na tichokoleti evhengeleni

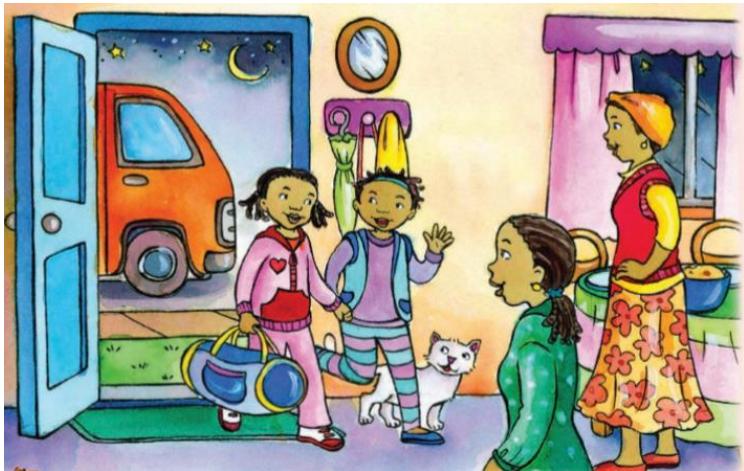
2. u byerile tatana valoyi leswaku a n`wi endzela ekaya ka yena eGiyani

3. u holovile swinene na buti wa yena na munghana wa yena

4. xana hi ta dyondza yini hi xibakabaka

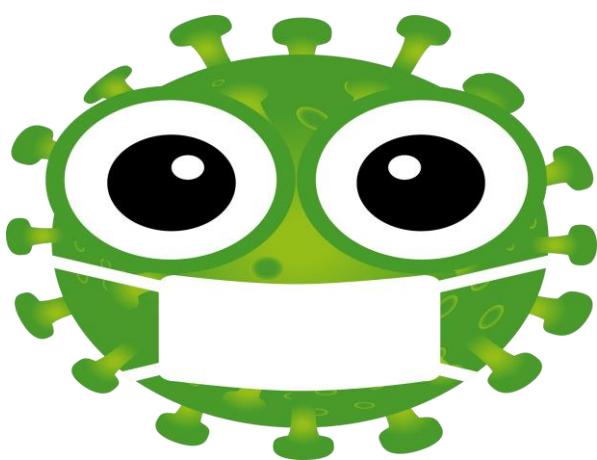
5. tivonele ku na nyoka ku vula musa

Tsala xitori hi leswi humevelaka eka xifaniso lexi:

**Marito lama u
nga ma tirhisaka:**
thekisi
manana
sesi
buti
vusiku
yindlu

Tsala xitori hi xitsongwatsongwana xa Corona:

**Marito lama u
nga ma tirhisaka:**
vuvabyi
vabya
hefemula
masiki
entshemula
khohlola

Acknowledgements:

- DBE workbooks
- Selected clipart tagged with creative commons license.

